

PREDSTAVLJANJE DRUGOG U (POST) KOLONIJALNOM DISKURSU SEVERNE AMERIKE²

Rad³ se bavi načinima predstavljanja onih koji su u diskursu kolonijalne Severne Amerike percipirani i označavani kao Drugi. Ideje postkolonijalnih kritičara o Drugom i strategiji predstavljanja poznate pod nazivom stvaranje Drugog (*Othe-ring*), kao i neke od opštih karakteristika postkolonijalnog diskursa primenjuju se na kontekst kolonijalne Severne Amerike, tačnije, na engleske kolonije na tom području. Izdvajaju se neke od osnovnih odlika kolonijalne američke književnosti u pogledu njene funkcije, namene i sveobuhvatnosti, a potom i neke od osobina predstava o Drugima koje su se tim putem širile. Detaljnije se obrađuju redukcionizam, hijerarhičnost i degradiranje kao odlike predstava o drugima u kolonijalnoj književnosti Severne Amerike. Redukcionizam se odnosi na preterano uopštavanje i pripisivanje osobina kolonijalnim Drugima bez uzimanja u obzir individualnih razlika. Pod hijerarhičnošću se podrazumeva stvaranje oštih razlika između kolonizatora i kolonizovanih pri čemu su kolonizovani Drugi uvek predstavljeni kao tehnološki, civilizacijski i kulturno inferiorni. Treći način stvaranja kolonijalnih Drugih – degradiranje obuhvata one strategije u književnom diskursu kojima se kolonizovani Drugi prikazuju kao divlji, krvoločni, bestijalni, prljavi, varvari, itd. u cilju njihove dehumanizacije i opravdavanja kolonijalnih osvajanja.

Ključne reči: Američke studije, Američka književnost, Drugi, postkolonijalni diskurs, kolonijalna Amerika

1. Pojam Drugog u postkolonijalnoj kritici

Pod Drugim se u postkolonijalnoj kritici podrazumeva Lakanov koncept drugosti koji razlikuje 'drugog' od 'Drugog'⁴ (ASHCROFT *et al.* 2007: 154-6).

¹ ana.kocic.stankovic@filfak.ni.ac.rs

² Pripremljeno u okviru projekta *Inovacije u nastavi i istraživanja u oblasti anglističke lingvistike i angloameričke književnosti i kulture*, koji se izvodi na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Nišu (br. 360/1-16-1-01).

³ Rad predstavlja izvod iz neobjavljene doktorske teze autorke *Kulturni i književni aspekti kolektivnih predstava o manjinskim grupama u kolonijalnoj Americi*, odbranjene 2017. godine na Filozofskom fakultetu u Nišu.

⁴ Mnogi kritičari ne poštuju strogo ovu Lakanovu distinkciju, te je u literaturi je postala

Prvi pojam 'drugi' (sa malim 'd') se odnosi na sliku u ogledalu pomoću koje dete sagledava sopstvenu celinu, odnosno drugost koja pomaže da se definiše sopstvo (LACAN 2006: 75-81). 'Drugi' (sa velikim 'D') se odnosi na apsolutnu drugost, odnosno pogled Drugog (pogled majke ili oca kod deteta) u kome subjekat postoji i pronalazi sebe i potvrđuje svoje postojanje (LACAN 1998: 203). Po analogiji, kolonijalni subjekat postoji u imperijalnom pogledu koji je 'Drugi', a degradirani i stereotipizovani kolonijalni subjekti su 'drugi' u odnosu na zapadnoevropski identitet (ASHCROFT *et al.* 2007: 154-5). Oni postaju 'drugi' redukcijom na binarne opozicije, tako što bivaju degradirani i označeni kao primitivni, kanibali, varvari, necivilizovani, itd., a na taj način se takođe ustanovljava i standard 'normalnosti', tako što se sve ono što se percipira kao različito najpre markira kao takvo a onda i (simbolički) izopštava (*Ibid.*).

Drugi se može definisati i kao „inferiorni član hijerarhijske kvazi-opozicije“, odnosno „sekundarni identitet u odnosu na koji se strukturiše dominantni identitet“ (CURRIE 2004: 85-6, 94-5). Iz ovakve definicije sledi da su neke od osnovnih osobina koncepta drugosti takozvana kvazi-opozicionalnost koja podrazumeva hijerarijski odnos između Prvog i Drugog, pri čemu je Drugi uvek inferioran. Kvazi-opozicionalnost znači da između Prvog i Drugog ne stoji nužno znak suprotnosti, već više međusobne zavisnosti i isključivosti, jer se Prvi, odnosno, dominantni identitet definiše kao sve što nije Drugi, odnosno nasuprot Drugom. Takođe, važno je istaći i da je u tom hijerarhijskom odnosu Drugi uvek na nižem stupnju, odnosno da se njegove osobine uzimaju kao nižerazredne u odnosu na karakteristike Prvog, a takođe i kao njihova negacija. Može se reći da je odnos drugosti zapravo odnos moći koji se veštački stvara u diskursu izdvajanjem Drugog i apostrofiranjem nekih njegovih osobina kao apsolutno negativnih u odnosu na Prvog (*Ibid.*, s. 49, 85-7). Biti predstavljen kao Drugi znači biti u poziciji objekta a ne subjekta koji može da predstavlja sebe, govori i odgovara u svoje ime, odnosno biti uskraćen za sopstveni subjektivitet (PICKERING 2004: 104). S tim u vezi je i praksa predstavljanja Drugog poznata pod nazivom stvaranje Drugog (*Othering*)⁵

U postkolonijalnoj kritici stvaranje Drugog se odnosi na „proces kojim imperijalni diskurs stvara svoje druge“, odnosno na prakse predstavljanja kojim se oni koji se percipiraju kao različiti i proizvode kao drugi, odnosno, subjekti diskursa kolonizujućeg Drugog (ASHCROFT *et al.* 2007: 156-8). Tvorac izraza *Othering*, Gajatri Spivak [Gayatri Spivak] pominje tri prakse stvaranja drugog u kolonijalnom diskursu: prva se odnosi na putopisnu književnost gde se zapisivanjem i popisivanjem detalja o kolonizovanoj zemlji i njenim ljudima

uobičajena praksa da se koristi verzija sa velikim 'D' za oba značenja, a to je praksa koja je usvojena i u ovom radu.

⁵ Kako navodi Ivana Todorović (2012: 18-23), termin *Othering* ima više prevoda na srpski jezik: stvaranje/konstrukcija/kreiranje 'Drugog', drugojačenje, podrugovljenje, a ovde smo se opredelili za sintagmu stvaranje Drugog.

gradi identitet kolonizujućeg Drugog (svetovanje – *worlding*); druga je degradiranje (*debasement*), odnosno označavanje kolonizovanih kao izopačenih i degenerisanih (prevrtljivi, varvari, divljaci, brutalni), a treća stvaranje oštre i nepremostive granice između kolonizovanih i kolonizatora, čime se sprečava svaka mogućnost mešanja a i jedni i drugi zadržavaju na pozicijama koje su zauzeli, ili su im dodeljene (*Ibid.*). Ideja koja se nalazi u osnovi ovog načina predstavljanja je da se stvaranjem, odnosno, propisivanjem identiteta kolonijalnom Drugom, zapravo jača pozicija Prvog kao suštinske suprotnosti degradiranom i odbačenom Drugom. Može se reći da je stvaranje Drugog praksa predstavljanja kojom se manjinski identitet – Drugi, konstruiše kao inferioran i degenerisan u odnosu na većinski – Prvi. U istoriji je ovo često bio prateći proces kolonijalnih osvajanja.

2. Kolektivne predstave o kolonijalnom Drugom

Kolonijalni Drugi su često prikazivani kao lenji, glupi i praznoverni narodi kojima je neophodno vođstvo i mentorstvo jer sami nisu sposobni da stvore uređeno i civilizovano društvo (SAID 2002: 305-7). Proces kolonizacije obično je tekao od prvih istraživanja, otkrića, putovanja, koja su pažljivo beležena da bi se potpomogao proces osvajanja, upravljanja i eksploatacije, preko stvaranja dihotomija poput civilizacija/varvarstvo, tehnologija, nauka/priroda i drugih u naučnom, pravnom i umetničkom diskursu kako bi se obezbedila ideološka potka kolonizatorskih misija (*Ibid.*, s. 247-8). Zapadnoevropske kulture su tako zauzimale pokroviteljski stav prema kolonizovanima, predstavljajući svoje neretko eksploatorske kolonijalne poduhvate kao humanitarne misije prvenstveno usmerene ka poboljšanju uslova života kolonizovanih naroda. Said (2008: 76) smatra da su i moderna i primitivna društva svoj identitet određivala negativno, odnosno, nasuprot tuđem, na taj način stvarajući društvene, etničke i kulturne granice pored geografskih. On odnos naprednijih društava i kultura prema drugim kulturama uglavnom vidi kao diskriminatorski, obeležen imperijalizmom, rasizmom i etnocentrizmom, uz isključivo favorizovanje sopstvene perspektive i težnju da se tuđa kultura pokori i omalovaži (*Ibid.*, s. 273).

Konstruisanje i naglašavanje kulturnih razlika, s jedne strane, doprinosi shvatanju onih koji se predstavljaju kao suštinski različiti, Drugih, kao monolitne grupe, a sa druge strane, potpomaže učvršćivanju kolektivnog identiteta onih koji su tvorci takvih predstava, odnosno ima funkciju „podsticanja moćnih društvenih i nacionalnih mitova“ (*Ibid.*, s. 239). Drugi se, stoga, konstruiše i diskriminiše i na osnovu kulturnih i na osnovu fizičkih razlika. Funkcija Drugog, koji je i predmet želje i predmet podsmeha u isto vreme, prema Homi

Babi, jeste da se kroz artikulaciju 'rasnih' i rodni razlika stvori kolonijalni subjekat, odnosno, kolonijalni Prvi (BHABHA 1983: 19-23). Kolonijalni Drugi se konstruiše kao degenerisan samo na osnovu svog 'rasnog' porekla, odnosno vidljivih fizičkih obeležja, što je samo po sebi paradoks, jer se drugost koja je po definiciji nesaznatljiva predstavlja kao lako prepoznatljiva i vidljiva (*Ibid.*).

Edvard Said među kolonijalne Druge svrstava i žene, niže klase, nacionalne manjine i razne marginalizovane grupe, jer je svima njima zajednički inferiorni status u odnosu na dominantnu grupu. Kao ključne osobine manjinskog statusa Said identifikuje zavisnost od dominantne grupe, periferni status, osuđenost na položaj zavisnosti, nerazvijenosti, neukosti, a samim tim i potlačenosti (SAID 1989: 207). Drugim rečima, oni koji zauzimaju podređeni položaj u društvu se predstavljaju kao inferiorni u pogledu znanja i sposobnosti, čime se implicira da im je neophodno vođstvo onih koji su po definiciji, sposobniji, obrazovaniji, napredniji, civilizovaniji, milosrdniji, itd. Na ovaj način se uspostavlja hijerarhičnost predstava čime se opravdavaju postojeći odnosi moći u društvu kao i nejednak tretman onih koji su predstavljeni kao inferiorni.

3. Odlike kolonijalne književnosti

Kada govorimo o kolonijalnom diskursu Severne Amerike, treba uzeti u obzir da se u njega ubraja širok dijapazon tekstova: od lepe književnosti do istorija, pravnih dokumenata, naučnih tekstova, dnevnika i izveštaja (ELLIOTT 1994: 189). Jedna od tendencija koja se može primetiti u kolonijalnim spisima je „insistiranje na objektivnom posmatranju“. To se odnosi na predstave stvarane u naučnom i pravnom diskursu koji pretenduju na objektivnost, raspoložu činjenicama i samim tim se pozicioniraju kao neoborivi i nesporni, odnosno kao "istine" (SAID 2008: 305-7). Tako se često javljaju izveštaji sa putovanja sa minucioznim detaljima, ciframa i podacima, insistira se na objektivnosti i apsolutnoj istinitosti iako su neretko neke od iznetih tvrdnji jasno obojene ideologijom, vrednostima i uverenjima kolonizatora. Često su se i istorije domorodačkih naroda pre kolonizacije u potpunosti brisale i menjale kako bi bile u službi kolonizatora (*Ibid.*, s. 247-8). Naročito se naučni, odnosno, kako ih Said naziva, „ekspertski tekstovi“, oni koji pretenduju na objektivnost i činjeničnost instrumentalizuju u stvaranju znanja. Oni zapravo i proizvode stvarnost i tradiciju jer se uzimaju kao nepobitni i nezavisni, mada su, prema Saidu, i sami deo politike onih koji ih pišu i štampaju (*Ibid.*, 2008: 128). Takođe, važno je i šta se takvim tekstovima prenosi, na koji način se informacije kombinuju i prezentuju. Selektivnost, ograničavanje i ustrojavanje su česta odlika istraživačkih tekstova (*Ibid.*, 2008: 239).

Kada govorimo o književnosti iz najranijeg kolonijalnog perioda, odnosno iz perioda istraživanja, neki kritičari ističu normativnu funkciju koju je ta književnost imala, odnosno funkciju uspostavljanja kontrole nad novim i neistraženim prostorom i ljudima i moduse odnosa sa Novim svetom kako za autore, tako i za čitaoce (NELSON 1992: 3-4). Još jedna od uloga književnosti u ovom periodu, baš kao i svrha putovanja oko celog sveta, bila je širenje zapadnoevropske hegemonije i stvaranje nove istorije, kako zapadne Evrope, tako i naroda Severne, Centralne i Južne Amerike (JEHLEN 1994: 20). Na osnovu prethodnog iskustva, autori iz ovog perioda su nastojali da, poređenjem sa poznatim, objasne i približe nepoznato i predvide budućnost novog kontinenta (NELSON 1992: 3-4). Najčešće su to činili kroz dva dominantna okvira: predstavljajući istraživanja i kolonizaciju kao veliku versku misiju koja će doneti dobrobit, hrišćanstvo i civilizaciju stanovnicima novootkrivenog dela sveta i kao unosni poduhvat koji će doneti višestruke koristi evropskim finansijerima istraživanja (*Ibid.*). S druge strane, kolonijalni Drugi su često predstavljani putem dva glavna tropa koji predstavljaju „dve strane istog novčića“. S jedne strane, oni su „plemeniti divljaci“ koji žive u blaženom neznanju, gostoljubivi i prijemčivi, a sa druge su nekontrolisani divljaci koji žive u haosu nad kojim je neophodno uspostaviti kontrolu i zakone (SHOHAT 1991: 54-5).

U periodu kolonizacije, uporedo sa istraživanjima, otkrićima i imperijalnom ekspanzijom, odvijala se i „imaginativna apropijacija“ Novog sveta, odnosno uključivanje severnoameričkih domorodaca i drugih neevropskih naroda u dominantni diskurs zapadne Evrope, kako naučni i institucionalni, tako i umetnički (BERCOVITCH 1994: 6). Književnost iz perioda istraživanja se prevashodno sagledava kroz svoju funkciju i svrhu kojoj je služila, pa se može reći da je to jedan retorički žanr, čija je funkcija, između ostalog, bila i opisivanje Novog sveta onima koji bi se tamo zaputili (SHIELDS JR. 2008: 24-7). S tim u vezi, može se reći da je jedna od odlika promotivne književnosti iz kolonijalnog perioda bila i izvesna ambivalentnost u pogledu realističnosti. Iako je jedan od glavnih ciljeva bio pružanje informacija onima koji će naseliti Novi svet, pa su shodno tome, česti detaljni, kataloški opisi novih zemalja i njihovog stanovništva, ipak je često granica između mašte i činjenica bila porozna, pa izveštaji nisu nužno uvek bili pouzdani (SCHRAM 2008: 70). Na ovaj način literatura iz perioda kolonizacije vršila je i marketinšku funkciju, pa su izveštaji sastavljani tako da budu i privlačni široj publici i potencijalnim doseljenicima i istovremeno informativni i faktografski (*Ibid.*).

Predstave o Drugom stvarane u kolonijalnom periodu u engleskim kolonijama u Severnoj Americi ispoljile su i neke zajedničke karakteristike, a neke od njih predstavljene su u nastavku.

4. Odlike kolektivnih predstava o Drugom u (post)kolonijalnom diskursu

4.1. Redukcionizam

Jedna od osnovnih karakteristika stereotipa, ali i predstava o Drugom koje su stvarane u kolonijalnom periodu bio je redukcionizam, odnosno tendencija ka preteranom uopštavanju i generalizaciji. Američki historičar Robert Berkhofer [Robert Berkhofer] na primeru Indijanaca izdvaja generalizaciju kao jednu od glavnih karakteristika stereotipskih predstava. Berkhofer primećuje da su karakteristike uočene kod nekih pripadnika jednog plemena, nekritički uopštavane i pripisivane svim pripadnicima svih indijanskih plemena bez obzira na međusobne kulturne razlike koje su među njima postojale i koje nisu bile nimalo zanemarljive (BERKHOFER 1978: 25-7). Ovakvi stereotipi su se pokazali naročito trajnim i otpornim na promene, pa su neki od njih iz rane književnosti kolonijalnog perioda preneti i u klasična dela američke književnosti a odatle i u popularnu kulturu, holivudske filmove, strip, reklame, što ih je učinilo gotovo univerzalnim i nepromenljivim (CHURCHILL 2000: 179-85).

U svojoj diskusiji formiranja tipičnih načina predstavljanja domorodaca od strane evropskih istraživača, Stjuart Hol [Stuart Hall] pominje dva modusa – idealizaciju i njoj komplementarni način predstavljanja degradaciju. Govoreći o idealizaciji takozvanih 'primitivnih' naroda i njihovog načina života, Stjuart Hol navodi neke od ključnih tema koje se susreću u literaturi koja opisuje prve kontakte između evropskih istraživača i domorodaca. Među čestim motivima u ovim opisima pojavljuju se mit o „Raju na zemlji“ – opisi netaknute prirode, obilja i prirodnih bogatstava; jednostavan život, neiskvaren modernim tekovinama i „gresima“ (HALL 1992: 300-5). Takođe, u spisima iz ovog perioda javljao se i tipski lik „plemenitog divljaka“. Ovaj koncept prvi pominje Mišel de Montenj [Michel de Montaigne] u svom eseju „O kanibalima“ sa početka 17-og veka, da bi opisao domoroce koji žive u takozvanom „prirodnom“ stanju, ali u isto vreme primećuje univerzalnu ljudsku tendenciju da epitetima „divlji“ i „varvarski“ opisuju sve ono što se razlikuje od svakodnevnih običaja i tekovina (MONTAIGNE 2006). To takozvano 'prirodno' stanje čoveka se istovremeno označava i kao stanje necivilizovanosti i samim tim tumači kao inferiorno u odnosu na Evropljane. Evropski istraživači su često previdali i ignorisali društvenu strukturu domorodačkih zajednica jer nije bila u skladu sa evropskim tekovinama i navikama: kako navodi Hol, procenjuje se da je „na Zapadnoj hemisferi živelo oko šesnaest miliona ljudi pre nego su ih Španci otkrili“ (HALL 1992: 300-5) Jedan od čestih motiva je i mit o čoveku koji zivi u potpunosti u skladu sa prirodom, ali i priče (često u formi objektivnih izveštaja) o otvorenoj seksualnosti domorodaca, zatim prikazi i opisi njihovih

golih tela kao i privlačnost njihovih žena, često iskazane kroz rodne metafore i seksualne fantazije i projekcije (*Ibid.*).

Lik idealizovanog „plemenitog divljaka“ koji je neiskvaren tekovinama moderene civilizacije, i slobodan i nesputan živi u prirodi u englesku književnost je prvi uveo Džon Drajden [John Dryden], kao sociološki tip se prvi put javlja kod Rusoa, da bi se kasnije javljao u avanturističkim pričama, vesternima i drugim holivudskim tvorevinama (*Ibid.*, s. 311-4) kao alternativa 'iskvarenoj' civilizaciji. Iako na izgled pozitivne, ovakve predstave bile su duboko redukcionističke i u službi kritike i redefinisanja zajednica i kultura onih koji su ih i stvarali. Takođe, predstava o „plemenitom divljaku“, imala je i svoje naličje, odnosno antipod – predstavu o takozvanom „prostom divljaku“ (*the ignoble savage*). Ovaj koncept su razvili evropski politički filozofi u 17-om i 18-om veku, a osnovna premisa na kojoj se zasniva ova predstava je da su američki Indijanci na nižem stupnju civilizacijskog razvoja bez značajnih civilizacijskih tekovina, razvijene kulture zemlje ili sistema vladavine (*Ibid.*). Oni su, kako je govorio Džon Lok [John Locke] nalik „deci, idiotima i nepismenima“, a „čitav svet je nekada bio Amerika“, koja predstavlja „detinjstvo civilizacije“ iskazujući pri tom linearno i progresivno shvatanje istorije i civilizacije prema kome sva ljudska društva prolaze kroz iste faze razvoja (*Ibid.*). Na ovaj način je stvarana dihotomija između takozvanih 'razvijenih' i 'nerazvijenih' naroda, te su evropska osvajanja, kolonizacija i potonja eksploatacija pravdani tvrdnjom da neuki i nerazvijeni nisu sposobni da iskoriste prirodne resurse koji su im na raspolaganju na pravi način. Takođe, stvaranje predstave o neukom Drugom koji je bio „mračna strana“ civilizacije istovremeno je pozicioniralo zapadnoevropsku civilizaciju kao model progresa, razvoja i prosvetljenosti (*Ibid.*). Engleski doseljenici su još u najranijem periodu kolonizacije počeli da stvaraju predstave o Indijancima kao nerazvijenoj i bespomoćnoj deci ljudske civilizacije, predvođenim strastima i instinktom poput životinja a ne razumom, i nevičnim civilizovanom ponašanju i evropskoj radnoj etici (AXTELL 1985: 131-6). Ono što je naročito smetalo Englezima bila je činjenica da većina indijanskih plemena nije ulagala gotovo nikakve napore u obradu zemlje, već su živeli od onoga što im je bilo na raspolaganju, što je bio koncept stran protestantskoj logici i radnoj etici (*Ibid.*).

Još jedan način manifestacije redukcionizma u predstavama o Drugom bio je dualizam, odnosno, dvostranost ovih predstava. Dvostranost ili dualizam odlikuje način mišljenja koji se zasniva na razlici izraženoj opozicijama, odnosno pojmovima koji jedan drugog isključuju (WOODWARD 1997: 35-6). Dualne metafore su, prema nekim kritičarima, odgovor „jedne kulture ili

⁶ Danas, na primer, imamo podelu na zemlje Prvog, Drugog i Trećeg sveta, pri čemu je hijerarhijska podela vidljiva već kod procesa imenovanja. Očita je analogija između ova dva modusa imenovanja i predstavljanja.

društvene grupe na fenomen koji odstupa ili je u sukobu sa svakodnevnim dešavanjima i očekivanjima“ (WILLIAMS 2005: 542-3). Drugim rečima, one se javljaju u susretu jedne kulture sa nepoznatim i neobjašnjivim. Odlika ovakvih metafora je da u sebi sadrže često potpuno oprečna značenja, pa tako jedna grupa može biti predstavljena kao divlja i necivilizovana, ali istovremeno neiskvarena i nevinna. Razlog za postojanje ovakvog dualizma je projekcija sopstvenih protivrečnosti i ambivalentnosti na percipiranog Drugog, koji se vidi kao iskrivljena verzija sopstva, odnosno Prvog (*Ibid.*). Takav odnos Prvog i Drugog kao njegovog lika u iskrivljenom ogledalu, pored uopštavanja, podrazumevao je i hijerarhijski odnos među njima.

4.2. Hijerarhičnost

Zapadnoevropsko društvo je u periodu Renesanse i kasnije Reformacije delilo celokupno čovečanstvo na superiorne i inferiorne ljude na osnovu dva ključna kriterijuma: hrišćanstva/paganstva i civilizovanosti/divljaštva (FREDRICKSON 1981: 8-9). Ovakva kategorizacija nudila je argumentaciju za porobljavanje i eksploataciju onog dela čovečanstva koji je spadao u makar jednu od navedenih inferiornih kategorija. Ovo shvatanje se prenelo i kasnije, u periodu istraživanja, osvajanja i naseljavanja Amerika, kada su domoroci uglavnom prikazivani kao primitivni i inferiorni u odnosu na evropske koloniste i kolonizatore.

Kada se govori o terminu „primitivno“ zapravo se ima na umu korelacija sa pojmom suprotnog značenja – „civilizovano“, jer se ova dva pojma međusobno definišu (ANTLIF I LEJTEN 2004: 275). Primitivno je na izvestan način bila verzija 'rasno' diferenciranog Drugog, koji je imao sve karakteristike koje Zapadna društva nisu cenila, odnosno koje su opisivane kao prva faza razvoja ljudskog društva koju je Zapadna civilizacija odavno prevazišla. Drugim rečima, veštački konstruisana nepremostiva razlika između civilizacije i varvarstva je korišćena kao osnova za definisanje oba pojma (LOOMBA 1998: 57). Tako su primitivni narodi opisivani kao nomadi, divlji, tamnog tena, neprijatne spoljašnjosti, promiskuitetni, nesvesni značaja privatne svojine, inferiornih intelektualnih sposobnosti, nesposobni za racionalno i naučno mišljenje, intuitivni, ljudi kojima je potreban nadzor, kontrola i vođstvo 'naprednijih civilizacija' (PICKE-RING 2001: 51-60). Redukcijom i izostavljanjem detalja koji se nisu uklapali u dominantni narativ (npr. činjenica da su neka od društava koja su smatrana primitivnim imala jasnu organizaciju i strukturu čija je jedina 'mana' bila to što ta struktura nije bila ista kao u zapadnoevropskim društvima), ne samo da su postavljeni temelji ideologije rasizma, već je konstruisan identitet zapadnoevropskih društava kao naprednih dobročinitelja, nasuprot „primitivnim divljacima“.

Jedan od ključnih dokaza navodne inferiornosti kultura pripadnika različitih severnoameričkih indijanskih plemena bio je nedostatak pisma (JEHLEN 1994: 22). Odsustvo pisanog jezika povezivano je sa nižim stupnjem civilizacij-

skog razvoja i korišćeno kao obrazloženje za oduzimanje zemlje Indijancima: s obzirom na to da, prema zapadnoevropskim standardima, nisu imali razvijenu kulturu, kao ni tehnologiju za obradu zemlje, njihova prebivališta su smatrana za *vacuum domicilum*, odnosno nenaseljena (necivilizovana) mesta. Na ovaj način je na osnovu navodne necivilizovanosti poništavano i sâmo postojanje indijanskog stanovništva, a oni su svedeni na samo jedan od elemenata neljudske divljine (*Ibid*, s. 39). Ekonomski aspekt ovakvog načina predstavljanja nalazio se u činjenici da je proglašavanje zemlje pod kontrolom Indijanaca praznom zbog toga što nije obrađivana otvaralo prostor kolonistima za naseljavanje, a često i nasilno oduzimanje zemlje starosedeocima Indijancima (FREDRICKSON 1981: 35).

Jedna od čestih hijerarhičnih distinkcija bila je između civilizovanog, intelektualizovanog, racionalnog, tehnološki naprednog, 'muškog' Zapada i neveropskih kultura koje su često predstavljene kao divlje, iracionalne, instiktivne, intuitivne, 'ženske' i oslonjene isključivo na sirove prirodne resurse (ANTLIF I LEJTEN 2004: 281-2). Ova dihotomija se često javlja u putopisnoj literaturi gde se divljina i tropska šuma uzimaju za simbole plodnosti kao kontrast naučnom i tehnološki razvijenom Zapadnom istraživaču (*Ibid.*). Značenje ovih metafora ponekad se dalje uopštava i prenosi na žene, pa se tako bele žene predstavljaju kao civilizovane i uzdržane, dok su žene tamnije puti i evropske prostitutke često predstavljene kao primitivne, senzualne, egzotične i seksualno razuzdane, što je objašnjavano navodnim urođenim divljaštvom (*Ibid.*).

U promotivnoj književnosti iz kolonijalnog perioda, Indijanci su na primer, često predstavljani kao prevrtljivi. Na taj način je svaki njihov akt dobročinstva filtriran kroz ovu stereotipnu predstavu i poništavan, dok je sa druge strane, implikacija bila da je takva prevrtljiva priroda sušta suprotnost engleskim istraživačima i doseljencima koji su uvek prikazivani kao dobročinitelji časnih namera i plemenitih ciljeva (NELSON 1992: 5-6). Još jedna karakteristika stereotipa o Indijancima je to što su uglavnom predstavljani i procenjivani isključivo kroz nedostatke, odnosno osobine koje su Evropljani smatrali nedostacima (BERKHOFER 1978: 25-7). Na taj način je stvaran stereotip o Indijancima kao „kulturno siromašnim“ i civilizacijski nazadnim ljudima (*Ibid.*). Svrha ovakvih predstava, naročito u periodu dominacije puritanaca u Novoj Engleskoj, bila je da se identitet puritanaca kao dominantne grupe definiše kao negacija 'nazadnog', indijanskog stanja grešnosti i necivilizovanosti, odnosno, da se sopstveni strahovi i gresi projektuju na Indijance kao spoljni element čije bi uništenje zapravo donelo pročišćenje od greha vlastitog zajednici (*Ibid.*). Tako je u dominantnom diskursu stvarano obrazloženje za ratove protiv Indijanaca i često vrlo brutalan i nasilan tretman nad njima od strane belaca, a naročito novoengleskih puritanaca. Novoengleski puritanci su takođe, u skladu sa svojom kulturnom matricom koja je gotovo isključivo bila orijentisana ka religiji, verovanja i religije indijanskih plemena videli kao đavolje i samim tim smatrali da je njihov zadatak da unište „đavolje sluge“ kad god im se za to ukaže prilika (FREDRICKSON 1981: 25).

Još jedan od stereotipa o Indijancima koji je odražavao hijerarhično shvatanje kulturnih razlika, bio je predstava o siromašnom Indijancu, koja je započeta u zarobljeničkoj literaturi, odnosno ispovestima kolonista koje su Indijanci otimali i držali u zarobljeništvu neko vreme (LITTLE 2007: 113-6). Neke od najčešćih pritužbi bivših zarobljenika bile su na način života Indijanaca i njihovu ishranu, odnosno činjenicu da su se uglavnom oslanjali na ono što bi našli u prirodi i/ili ulovili. Opisima divljaštva Indijanaca prilikom jela i njihove ograničene trpeze utemeljena je predstava o siromašnom, prljavom Indijancu koji ne ume da iskoristi obilje kojim je okružen jer odbija da transformiše prirodu i podredi je svojim potrebama kao beli čovek (*Ibid.*). Ove predstave su još jedan primer nerazumevanja kulturnih različitosti – belci nikada nisu razumeli indijanske ceremonije darivanja i njihovo nepoznavanje koncepta privatne svojine, a proizvod tog nerazumevanja bile su trajne predstave o kulturnoj inferiornosti Indijanaca sa dalekosežnim posledicama.

4.3. Degradiranje

Kako je već pomenuto, druga strana predstave o plemenitom i neiskvarenom 'divljaku' bile su predstave o kanibalima i varvarima koji su se na najbrutalnije načine razračunavali sa svojim neprijateljima. Tako su nedužni ljudi koji su živeli u skladu sa prirodom vrlo lako i vrlo često postajali divlji varvari i kanibali u spisima evropskih istraživača. Iako na prvi pogled te dve vrste predstava deluju nespojivo, nedostatak razvijene civilizacije koji su Evropljani pripisivali domorocima istovremeno je značio i da se oni ne ponašaju u skladu sa normama i očekivanjima evropske civilizacije, te je 'raj na zemlji' vrlo brzo i lako mogao da se pretvori u varvarski pakao (HALL 1992: 306-7). Mnogi izveštaji, često očigledno fabrikovani i netačni, govore o kanibalizmu i brutalnom sakaćenju, a takvo ponašanje se objašnjava nedostatkom razuma kod domorodaca. Na taj način se domoroci u predstavama ne samo pozicioniraju kao inferiorni u odnosu na Evropljane, kako u pogledu razuma, odnosno urođenih osobina, tako i u pogledu kulture, odnosno civilizacijskih tekovina, već se i efektivno dehumanizuju i svode na rang životinja. I druge manjinske grupe predstavljane su na sličan način, degradiranjem na 'rasnoj' osnovi. Ova praksa predstavljanja podrazumeva da se vidljiva fizička razlika – boja kože uzima kao faktor koji ljude sa tom karakteristikom čini inferiornim ili degenerisanim (BHABHA 1983: 32). Štaviše, insistiranjem na 'rasnoj' degradaciji se jedna prilično proizvoljna karakteristika fiksira kao urođena i samim tim neotuđivi i nepromenjivi deo identiteta osobe koja je na takav način označena (*Ibid.*).

Oslanjajući se na Saidovu tezu da je prirodna reakcija čoveka da se sa novim okolnostima u svojoj okolini nosi modifikujući realnost, čuveni američki istoričar i stručnjak za kolonijalni period američke istorije Olden Von [Alden T. VAUGHAN] tvrdi da su prve reakcije Starog sveta na stanovnike Novog bile

takozvane „pežorativne paradigme“, odnosno, demonizacija domorodačkog stanovništva (1995: 53-4). Tako su Indijanci često predstavljani kao divljaci i čudovišta, odnosno onako kako ih je oblikovala mašta i kultura zapadnoevropskih kolonizatora (*Ibid.*). Afroamerikanci su pak, pored robovskog statusa koji su dobili gotovo na samom početku kolonijalnog perioda, dodatno degradirani i kao ljudska bića jer su predstavljani kao životinje, bića neobuzdane seksualnosti i nehrišćanskog ponašanja, odnosno, i na osnovu fizičkih i na osnovu kulturnih osobina (*Ibid.*, s. 130-1). Oni su često opisivani kao bića devijantne seksualnosti koja je povezana sa drevnim, primitivnim ritualima koji su prethodili civilizaciji i racionalnoj organizaciji društva, pa su im na taj način transponovane osobine poput animalne prirode, primitivizma i iracionalnosti (McCLINTOCK 1995: 44). Na taj način su Afroamerikanci ne samo degradirani kao ljudska bića, već su svedeni u rang 'nižih bića', koja čak nisu na nivou svesnih i racionalnih ljudi, što je poslužilo i kao opravdanje za neravnopravan tretman kome su bili izloženi od početka kolonijalnog perioda u Americi.

Zanimljivo je i da su muškarci indijanskog porekla neretko izravno nazivani ženama, zbog činjenice da su se u plemenskoj organizaciji njihovih društava žene bavile poljoprivredom, dok su muškarci bili ratnici ili lovci, u mirnodopskim uslovima, što je Evropljanima bilo neshvatljivo i, prema evropskim merilima, odraz kukavičluka i nedostatka muškosti. To svojevrsno takmičenje u muškosti između kolonista i Indijanaca je ne samo otkrivalo evropske predrasude prema ženskom rodu već se išlo i korak dalje, tako da se Indijancima oduzimao ne samo status muškaraca koji mogu da brinu o svojim porodicama, već su bili i dehumanizovani, odnosno otvoreno upoređivani sa divljim zverima (LITTLE 2007: 53-4). Insistiralo se na navodnoj neljudskoj, odnosno animalnoj prirodi Indijanaca tako što su oslovljavani isključivo imenima divljih zveri (i to sa posebnim naglaskom na brutalnost i agresivnu prirodu, npr., lavovi, tigrovi, vukovi), a u upotrebi je bio i pridev „mrkokošci“ (*tawnies*) koji je u prvi plan isticao fizičku različitost koja je kasnije poslužila kao osnova za rasizam (*Ibid.*).

Kao krajnji proizvod procesa simboličkog stvaranja Drugog, često su se javljale dve kategorije predstava: one o drugima kao „društvenoj zarazi“ (*social contamination*) i one o drugima kao „društvenoj pretnji“ (*social threat*) (ZICKMUND citirano u PICKERING 2001: 76). U oba slučaja Drugi je predstavljani kao činilac koji destabilizuje i ugrožava (naizgled) stabilno društvo i zajednicu. Kada je reč o Drugom kao faktoru kontaminacije, onda se tu uglavnom radilo o predstavama manjinskih grupa koje su se zbog nekih karakteristika izdvajale kao devijantne u odnosu na 'normu', te se njihovo prisustvo doživljavalo kao narušavanje harmonije i tzv. „prirodnog poretka“, a samim tim se i implicitno pozivalo na njihovo izdvajanje i uklanjanje iz društva (PICKERING 2001: 76-7). Predstave Drugih koji se doživljavaju kao pretnja društvu su i inače uglavnom usmerene ka siromašnijim slojevima društva pa se 'autsajderi' doživljavaju kao oni koji će „uzeti radna mesta“

ili na neki drugi način ekonomski ugroziti stanovništvo (*Ibid.*). U oba slučaja se upozorava na navodno opasno i pogubno prisustvo Drugih i na taj način, putem predstava koje se šire kulturom i posredno opravdava diskriminacija i čak eventualno nasilje prema manjinskim grupama predstavljenim na ovaj način. Oni koji su tako predstavljeni postaju neka vrsta „žrtvenog jarca“ (*scapegoating*) jer se identifikuju i stigmatizuju kao društveni problemi čijim se otklanjanjem društvo vraća u ravnotežu (*Ibid.*, s. 183). Na ovaj način stvaralo se opravdanje za politiku progona, diskriminacije, pa i genocida u kolonijalnoj Americi.

5. Zaključak

Može se reći da su predstave o kolonijalnim Drugima u američkoj književnosti toga perioda uglavnom imale negativnu konotaciju, a da su najčešće bile redukcionističke, čak i u slučajevima kada su se na prvi pogled činile pozitivnim. U kolonijalnom diskursu Amerikâ, koji je obuhvatao širok dijapazon tekstova – od lepe književnosti do književno-naučnih vrsta, primećuje se da su kolektivne predstave o Drugima, najčešće domorodačkom stanovništvu, često bile zasnovane na redukcionizmu, hijerarhičnosti i degradiranju. Preterana uopštavanja osobina koje su pripisivane onima koji su označeni kao Drugi, stvaranje oštre hijerarhije superioran/inferioran između onih koji su kreirali predstave i onih koji su bili predmet takvog načina predstavljanja i degradiranje Drugog često svođenjem na nivo životinje su neke od karakteristika predstavljanja Drugog u kolonijalnom diskursu Amerike. Ovakvi načini predstavljanja bili su u sprezi sa političkim i vojnim ciljevima kolonizatora u čijem je interesu bilo da se domoroci predstave kao slabi, neuki i divlji, odnosno oni kojima je potrebno vođstvo u usmeravanje od strane civilizacijski nadmoćnih. Na taj način i književnost je pratila i često služila imperijalnoj i kolonijalnoj politici evropskih zemalja.

Literatura

- ANTLIF, Mark i Patriša Lejten, „Primitivno”. U Nelson, Robert i Ričard Šif (Ur). *Kritički termini istorije umetnosti*. Novi Sad: Svetovi, s. 275-293, 2004.
- ASHCROFT, Bill, Griffiths, Gareth and Helen Tiffin. *Post colonial studies: the key concepts*. [e-book]. London and New York: Taylor & Francis e-Library, 2007.
- AXTELL, James. *The Invasion Within: the Contest of Cultures in Colonial North America*. NY, Oxford: OUP, 1985.
- BERCOVITCH, Sacvan. *The Cambridge History of American Literature, vol. 1: 1590-1820*. Cambridge, Mass: CUP, 1994.
- BERKHOFER, Robert. *The White Man's Indian: Images of the American Indian from Columbus to the Present*. USA: Vintage Books, 1978.

- BHABHA, Homi K. "The other question ... Homi K. Bhabha Reconsiders the Stereotype and Colonial Discourse". *Screen*, 24/6, pp. 18-36, 1983.
- CHURCHILL, Ward. "Literature as a Weapon in the Colonization of the American Indian". In Hartley, John and Roberta Pearson (eds), *American Cultural Studies: A Reader*. Oxford, UK: OUP. pp. 179-185, 2000.
- CURRIE, Mark. *Difference*. [e-book]. London and New York: Taylor & Francis e-Library, 2004.
- ELLIOTT, Emory. "New England Puritan Literature". In Bercovitch, Sacvan (Ed.), 1994. *The Cambridge History of American Literature, Vol. 1: 1590-1820*. Cambridge, UK: CUP. Pp. 169-306, 1994.
- FREDRICKSON, George M. *White Supremacy: A Comparative Study of American and South African History*. NY: OUP, 1981.
- HALL, Stuart. "The West and the Rest: Discourse and Power". In S. Hall and B. Gieben (eds) *Formations of Modernity*, pp. 275—332. Cambridge: Polity, 1992.
- JEHLEN, Myra. "The Literature of Colonization". In Bercovitch, Sacvan (Ed.), *The Cambridge History of American Literature, Vol. 1: 1590-1820*. Cambridge, UK: CUP, pp. 11-168, 1994.
- LACAN, Jacques. *The Seminar XI, The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, NY and London: W. W. Norton & Company, 1998 [1981].
- LACAN, Jacques "Aggressiveness in Psychoanalysis". In *Écrits: The First Complete Edition in English*. B. Fink (trans.). NY and London: W. W. Norton & Company, 2006.
- LITTLE, Ann M. *Abraham in arms: war and gender in Colonial New England*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.
- LOOMBA, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. London: Routledge, 1998.
- McCLINTOCK, Anne. *Imperial leather: race, gender and sexuality in the colonial contest*. New York: Routledge, 1995.
- MONTAIGNE, Michel de. *Project Gutenberg's The Essays of Montaigne, Complete*. [e-book]. Available at: <http://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm> [28/06/2014], 2006
- NELSON, Dana. D. *The World in Black and White: Reading "Race" in American Literature, 1638-1867*. NY: OUP, 1992.
- PICKERING, Michael. *Stereotyping: the politics of representation*. Basingstoke, Hampshire, UK: PALGRAVE, 2001.
- PICKERING, Michael. "Racial Stereotypes" in G. Taylor and S. Spencer (eds) *Social Identities: Multidisciplinary Approaches*, London and New York: Routledge, pp. 91-106, 2004.
- SAID, Edward W. "Representing the Colonized: Anthropology's Interlocutors". *Critical Inquiry*, Vol. 15, No. 2, Winter, pp. 205-225, 1989.
- SAID, Edvard W. *Kultura i imperijalizam*. Beograd: Beogradski krug, 2002. [1994].
- SAID, Edvard W. *Orijentalizam*. Beograd: Beogradski krug, 2008 [1978].

- SCHRAMM, Karen. "Promotion Literature". In Hayes, Kevin (Ed). *The Oxford Handbook of Early American Literature*. Oxford, UK: OUP. pp. 69-92, 2008.
- SHIELDS JR., Thomson E. "The Literature of Exploration". In Hayes, Kevin (Ed). *The Oxford Handbook of Early American Literature*. Oxford, UK: OUP, pp. 23-46, 2008.
- SHOHAT, Ella. "Imaging Terra Incognita: The Disciplinary Gaze of Empire". *Public Culture*, Vol. 3, No. 2, Spring, pp. 41-70, 1991.
- TODOROVIĆ, Ivana M. "Konstrukcija drugosti u doba ranog kolonijalizma: Šekspirova 'Bura' i Defoov 'Robinzon Kruso'". *CASCA* 1, s. 18-23. Dostupno na: <http://www.journal.casca.org.rs/2012/12/24/konstrukcija-drugosti-u-doba-ranog-kolonijalizma-sekspirova-bura-i-defoov-robinzon-kruso/> [28.06.2014.], 2012.
- VAUGHAN, Alden T. *Roots of American Racism: Essays on the Colonial Experience*. New York, NY: Oxford University Press, 1995.
- WILLIAMS, Jerry M. "Challenging Conventional Historiography: The Roaming 'I' /Eye in Early Colonial American Eyewitness Accounts". In Castillo, S. and I. Schweitzer (Eds). *A Companion to the Literatures of Colonial America*. Malden, MA: Blackwell Publishing. Pp. 533-550, 2005.
- WOODWARD, Kathryn. *Identity and Difference*. London: SAGE Publications, 1997.

Ana V. Kocić Stanković

REPRESENTATION OF THE OTHER IN THE (POST)COLONIAL DISCOURSE OF NORTH AMERICA

Abstract: The paper deals with the ways of representing those perceived and marked as the Other(s) in the discourse of colonial North America. The postcolonial theoreticians' ideas on the Other and the practice of representation known as *Othe-ring* are applied to the context of colonial North America, with a focus on the English colonies. Some of the basic functions of colonial American literature are presented, as well as the characteristics of the images of Other(s) perpetuated in colonial literature. The images of colonial Other(s) are analyzed in terms of being reductive, hierarchical and degrading for those represented. Reductionism as a characteristic of the images of Others involves overgeneralization and ascribing both physical and mental traits to an entire group without taking into account any individual differences. Images of colonial Others are also very often hierarchical in the sense that they create artificial boundaries between the colonizers and the colonized so that the colonized are always represented as inferior in terms of technology, civilization and culture. Debasement or degrading of colonial Others includes practices of representation which render colonial Others as wild, bloodthirsty, bestial, dirty, barbaric savages. Colonial Others are thus effectively dehumanized and the purpose of such practices of representation is to provide an ideological foundation for imperialism.

Key words: American studies, American literature, the Other, postcolonial discourse, colonial America